

Ю. М. Заволока,
к. е. н., доцент, доцент кафедри управління та адміністрування, Придніпровський інститут
Приватного акціонерного товариства "Вищий навчальний заклад "
Міжрегіональна Академія Управління персоналом"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3616-1725>
А. В. Івко,
старший викладач кафедри управління та адміністрування, Придніпровський інститут
Приватного акціонерного товариства "Вищий навчальний заклад "
Міжрегіональна Академія Управління персоналом"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4083-3678>
М. В. Сідненко,
старший викладач кафедри управління та адміністрування, Придніпровський інститут
Приватного акціонерного товариства "Вищий навчальний заклад "
"Міжрегіональна Академія Управління персоналом"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3280-8496>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.4.129

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Yu. Zavoloka,
PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Prydniprovskiy Institute of Private Joint Stock Company
"Higher Education Institution "Interregional Academy of Personnel Management"
A. Ivko,
Senior lecturer of the Department of Management and Administration, Prydniprovskiy Institute of Private
Joint Stock Company "Higher Education Institution "Interregional Academy of Personnel Management"
M. Sidnenko,
Senior lecturer of the Department of Management and Administration, Prydniprovskiy Institute of Private
Joint Stock Company "Higher Education Institution "Interregional Academy of Personnel Management"

FINANCIAL STABILITY OF BUSINESS ENTITIES UNDER MARTIAL LAW

Фінансова стійкість підприємства є однією з головних характеристик його фінансового стану та найбільш вагомим індикатором, який відображає ступінь безпеки інвестицій у підприємство.

Але значення фінансової стійкості підприємства для економіки та суспільства в цілому оцінюється за різними критеріями. Так, для акціонерів та інвесторів найбільш важливим критерієм є прибутковість своїх фінансових вкладень та рентабельність вкладеного капіталу. Кредиторів найбільше цікавить ліквідність підприємства, а постачальників, працівників та державу в особі податкових органів та позабюджетних фондів — платоспроможність.

Тому, з метою забезпечення незалежності підприємства від зовнішніх контрагентів та оптимізації пропорції між величиною активів та джерелами їх формування, одним із пріоритетних завдань для управлінського персоналу є оцінка фінансової стійкості підприємства.

У статті розглянуто економічну сутність фінансової стійкості підприємства та досліджено питання щодо особливостей її збереження в умовах воєнного стану.

Successful operation of a business entity is directly related to its stable financial position, in particular, financial stability, which finds its practical implementation in the effective use of resources, maneuvering of cash flows, optimization of financial and operational cycles, stable profit, etc.

Financial stability is one of the characteristics of the current financial position of any business entity, which reflects the balance of its financial resources and assets and includes a high level of liquidity and solvency, and in modern conditions is also the main factor in assessing the financial position.

Financial stability or the degree of its independence from borrowed funds is the main component due to the fact that a financially stable enterprise has certain advantages over its competitors in terms of attracting investments, obtaining loans, choosing suppliers and employing highly qualified personnel, etc.

However, the full-scale invasion of Russia made significant adjustments to the economic life of the country, and therefore for most economic entities the priority is not to acquire long-term competitive advantages and improve business processes, but to stabilize and adapt, i.e. preserve the "viability" of business. In this regard, Ukrainian enterprises faced the need to build a management system in such a way that it necessarily takes into account the objective economic situation and the current state of the country, which, in its turn, would provide an effective assessment of the financial position and the results of their activities.

It should be noted that the development of enterprises in the long term perspective depends not only on the state of internal assets, but also on external factors, because the first is a relatively static indicator, while the situation in the country during military operations on its territory is constantly changing.

It is the uncertainty, variability and complexity of the economic situation in which domestic enterprises have to work that actualize the problem of ensuring financial stability. Enterprises can be financially stable and competitive only under conditions of stable financial support.

The authors conducted an empirical retrospective study of changes in the prerequisites for the formation of financial and economic stability of business entities before and after the full-scale invasion of Russia into the Ukrainian state. The dynamics of the formation of own working capital as a basis for the formation of the financial stability of the enterprise and the influence of these quantitative indicators on the formation of the financial stability of economic entities of Ukraine were studied. The specified research was conducted both in the form of dynamic monitoring of indicators, and research in terms of the belonging of enterprises to certain categories by the size of their activity, as well as the differentiation of enterprises by types of economic activity.

Ключові слова: фінансова стійкість, фінансовий стан, фінансовий аналіз, платоспроможність, економічна стратегія.

Key words: financial stability, financial condition, financial analysis, solvency, economic strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Одним із важливих критеріїв ефективної діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є фінансова стійкість, яка забезпечує його незалежність від зовнішніх та внутрішніх негативних факторів, дозволяючи планомірно розвиватися та точно прогнозувати можливі доходи та витрати, тобто вести ефективну економічну стратегію.

Невизначеність та складність економічного середовища, в якому сьогодні функціонують вітчизняні підприємства, актуалізують проблему забезпечення їх фінансової стійкості. Необхідність забезпечення фінансової стійкості підприємства та наявність різних підходів при розкритті даного поняття визначають актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз наукових досліджень останніх років свідчить про значну зацікавленість ряду науковців та практиків

до сутності фінансової стійкості, методів її оцінки та значення для підприємства. М.С. Заюкова [5], А.О. Касич [1], М.І. Костенко [1], І.О. Голеско [2], Н.Г. Пігуль [3], Е.О. Юрій, Л.А. Бербека [4] та інші розглядали у своїх працях дане питання. Але, не зважаючи на велику увагу науковців до даної теми, залишається ще безліч питань, які потребують подальших досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Дослідити вплив сьогодення на фінансову стійкість підприємств України та провести диференціацію чинників такого впливу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінка фінансового стану підприємства є важливою та необхідною складовою в розробці заходів не тільки для стабілізації фінансового стану, а й для підвищення його фінансової стійкості.

Підтримання необхідного рівня фінансової стійкості є важливим у будь-який момент, але особливо значущим воно стає в період економічної нестабільності — коли шляхів для відступу менше, а майбутнє складно прогнозувати, навіть незначне порушення платоспроможності може мати фатальні наслідки.

Аналіз економічної літератури свідчить, що різні автори по-різному трактують поняття фінансової стійкості. Розглянемо деякі з них.

Так, М.С. Заюкова зазначає, що "... фінансова стійкість — це такий стан підприємства, за якого обсяг його власних коштів достатній для погашення зобов'язань у довготерміновому періоді, кошти, які вкладені в підприємницьку діяльність, окупаються за рахунок грошових надходжень від господарської діяльності, а отриманий прибуток забезпечує самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів" [5, с. 93].

На думку Н.Г. Пігуль, А.В. Клименко, Є.І. Пігуль "... під фінансовою стійкістю підприємства слід розуміти спроможність підприємства стабільно працювати та розвиватися, підтримуючи оптимальне співвідношення власного та позикового капіталу, з урахуванням змін внутрішнього та зовнішнього середовища" [3].

Узагальнюючи думки різних науковців Е.О. Юрій та Л.А. Бербека вважають, що "... фінансова стійкість — це такий стан фінансових ресурсів підприємства, який гарантує йому безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, а також фінансування витрат на розширення підприємства, платоспроможність та конкурентоспроможність, зберігаючи при цьому задовільну структуру капіталу та динамічну фінансову рівновагу активів і пасивів в умовах ринкової нестабільності та мінливості зовнішнього середовища; це комплексна характеристика фінансового стану підприємства, яка дозволяє проаналізувати ефективність використання капіталу підприємства" [4].

Підсумовуючи різні визначення можна зазначити, що фінансова стійкість — це такий стан активів та пасивів підприємства, при якому в довгостроковому та середньостроковому періодах забезпечується його платоспроможність, яка тісно взаємопов'язана з ліквідністю.

Іншими словами, фінансова стійкість — це ступінь збалансованості витрат, доходів та руху фінансових коштів у певних економічних умовах, які дозволяють підприємству здійснювати свою діяльність з виробництва певних продуктів або надання певних послуг.

Загальновідомо, що основою формування фінансово-економічної стійкості суб'єктів господарювання є показник власного оборотного капіталу, який відображає величину оборотних активів, які залишаються у розпорядженні підприємства після повного, одноразового погашення короткострокової заборгованості підприємства.

Це показник, що характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка формально вважається джерелом покриття оборотних (поточних) активів підприємства (тобто активів з оборотністю менше одного року). Власний оборотний капітал дозволяє покрити поточні операційні витрати, задовольнити потреби клієнтів та підтримувати нормальне функціонування бізнесу.

Власний оборотний капітал має бути достатнім для забезпечення ліквідності та платоспроможності підприємства. Якщо цей показник має від'ємне значення, це свідчить про неспроможність підприємства покривати свої поточні зобов'язання. І як наслідок, це призведе до погіршення та проблем в роботі або навіть до банкрутства.

Оптимальна величина власного оборотного капіталу залежить від галузі, масштабу підприємства, обсягу реалізації, оборотності основних активів, нарешті від економічної ситуації в країні.

Принциповою формулою визначення цього показника є:

$$\text{ВОК} = \text{ВК} - \text{НА} \quad (1),$$

де ВОК — власний оборотний капітал,

ВК — власний капітал,

НА — необоротні активи.

У цілому фінансова стійкість підприємства слугує запорукою та основою його міцного становища. Також фінансова стійкість підприємств безпосередньо впливає на економічний розвиток всієї держави, бо фінансово стійкі підприємства створюють додану вартість, формують валовий внутрішній продукт на рівні держави, є платниками податків і завдяки цьому роблять внесок у формування доходів державного та місцевих бюджетів, створюють робочі місця тощо. А це в свою чергу позначається на фінансово-господарській стійкості всієї економіки та її здатності задовольняти оборонні та найважливіші народногосподарські потреби на рівні, який забезпечить захист держави і життєдіяльність населення. Тому фінансова стійкість підприємств вкрай важлива для економіки будь якої країни.

Особливо гостро дане питання для України стоїть в умовах сьогодення, коли економіка країни знаходиться під впливом воєнних дій. Повномасштабне вторгнення росії в Україну збільшило ризики, які загрожують фінансовій стабільності не тільки нашій державі, а й усьому світу. Війна, що почалася на тлі відновлення економік після пандемії, стала випробуванням на міцність для стійкості фінансових ринків і становить загрозу фінансовій стабільності підприємств та національних економік загалом.

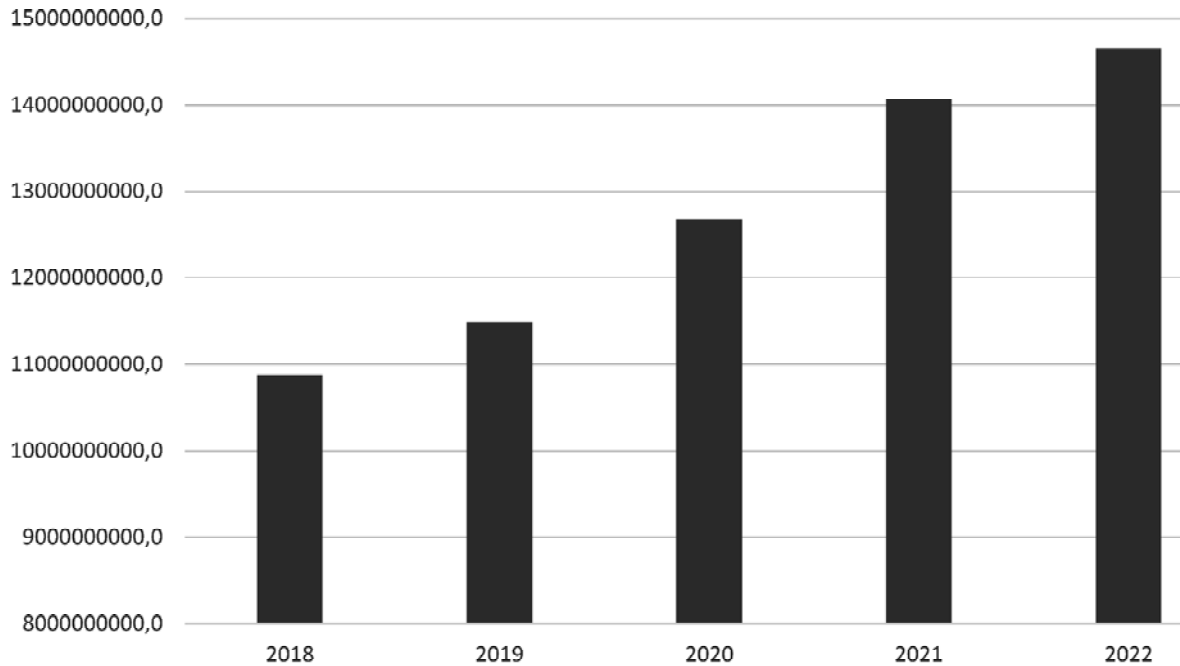

Рис. 1. Динаміка вартості активів підприємств України за 2018—2022 роки (тис. грн)

Джерело: побудовано авторами на підставі даних Державної служби статистики України [7].

Щодо українських підприємств, то повномасштабний напад росії на Україну став, звісно, дуже серйозним випробуванням для них, оскільки війна створює непередбачувані обставини, що призводять не лише до скорочення обсягів виробництва, а й до можливої повної зупинки їх роботи та навіть безповоротної втрати майна та ресурсів. Тому основними завданнями для підприємств стають організація безпеки колективу підприємства, збереження кадрів і забезпечення платоспроможності перед постачальниками.

В умовах війни деякі підприємства були змушені мігрувати до інших районів України, диверсифікувати повністю або частково своє виробництво та перейти до нових бізнес-моделей, що дозволило сформуванню їм "фінансові подушки безпеки", які дозволяють швидко реагувати на неочікувані ситуації воєнного часу [6].

Враховуючи, що військові дії та тимчасова окупація частини території України суттєво вплинула на результати статистичних спостережень, дослідимо загальну динаміку вартості активів підприємств України. Загальна динаміка вартості активів підприємств України наведена на рисунку 1.

З аналізу даних рис. 1 доходимо висновку, що спостерігається стала позитивна динаміка зростання активів з 2018 по 2022 рік. Така ситуація спостерігається через низку факторів. Перш за все, це високий рівень інфляції, викликаний військово-політичною ситуацією у країні. Крім того, на показники статистичних спостережень вплинуло: призупинення роботи частини підприємств на територіях, де ведуться бойові дії; відсутність даних статистичних спостережень з тимчасово окупованих територій України тощо.

Таблиця 1. Динаміка показників, які використовуються при визначенні показника власного оборотного капіталу в цілому по Україні (з диференціацією за розміром суб'єктів господарювання) у ретроспективі за 2021—2022 рр.

Рік / Показник	Показники			
	Необоротні активи (тис. грн), у розрізі:			
	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	З них мікропідприємств
2021	2806574339,3	1594416606,0	1249759307,9	606073195,0
2022	2637524825,0	1594494381,7	1390217675,7	711619627,4
Темп росту у 2022 р. у порівнянні з 2021 р. (коефіцієнт)	0,939767	1,000049	1,112388	1,174148
	Власний капітал (тис. грн), у розрізі:			
	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	З них мікропідприємств
	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	З них мікропідприємств
2021	2176895148,7	1105980997,5	830462614,2	348794571,0
2022	2135158149,9	1022015204,2	818779177,5	305367656,9
Темп росту у 2022 р. у порівнянні з 2021 р. (коефіцієнт)	0,980827	0,92408	0,985931	0,875494

Джерело: складено та розраховано авторами на підставі даних Державної служби статистики України [7].

Таблиця 2. Динаміка показників власного оборотного капіталу великих та середніх підприємств України за видами економічної діяльності станом на 30 вересня відповідного року

Види економічної діяльності	Показники (млн грн) станом на:						Власний оборотний капітал (млн грн) станом на:		
	30.09. 2021 рік		30.09. 2022 рік		30.09. 2023 рік		30.09.2021 рік	30.09.2022 рік	30.09.2023 рік
Усього	3565732,4	2448392,7	3426097,4	2226827,6	3630054,9	2739320,0	-1117339,7	-1199269,8	-890734,9
сільське, лісове та рибне господарство	5923,9	495,5	4974,7	1376,1	5634,3	2069,1	-5428,4	-3598,6	-3565,2
промисловість	1623529,8	949628,5	1621046,3	868772,6	1705497,8	1090300,9	-673901,3	-752273,7	-615196,9
будівництво	37994,8	22997,2	26541,6	20590,9	27893,4	18603,1	-14997,6	-5950,7	-9290,3
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	275291,9	187764,4	244474,8	157826,7	279046,0	254416,7	-87527,5	-86648,1	-24629,3
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	743447,0	589673,5	630662,4	517391,7	652048,6	561065,3	-153773,5	-113270,7	-90983,3
тимчасове розміщення й організація харчування	16853,1	1765,4	17343,5	-372,0	17691,4	3377,5	-15087,7	-17715,5	-14313,9
інформація та телекомунікації	102608,9	53575,5	114413,2	70229,6	110199,6	91574,0	-49033,4	-44183,6	-18625,6
фінансова та страхова діяльність	61903,0	31625,7	58905,0	35845,6	55211,4	64058,0	-30277,3	-23059,4	8846,6
операції з нерухомим майном	114425,9	28566,6	117057,4	12893,1	142193,7	49979,9	-85859,3	-104164,3	-92213,8
професійна, наукова та технічна діяльність	337755,3	385381,7	366848,3	363418,2	391276,6	402844,1	47626,4	-3430,1	11567,5
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	157422,1	127935,8	143947,2	116027,1	130150,3	111222,2	-29486,3	-27920,1	-18928,1
освіта	1867,9	965,6	480,9	-337,2	1668,6	606,8	-902,3	-818,1	-1061,8
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	57413,9	51298,6	54422,9	47970,9	82584,9	71625,2	-6115,3	-6452,0	-10959,7
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	27338,2	14707,5	23833,8	14080,5	27668,3	16152,7	-12630,7	-9753,3	-11515,6
надання інших видів послуг	1956,7	2011,2	1145,4	1113,8	1290,0	1424,5	54,5	-31,6	134,5

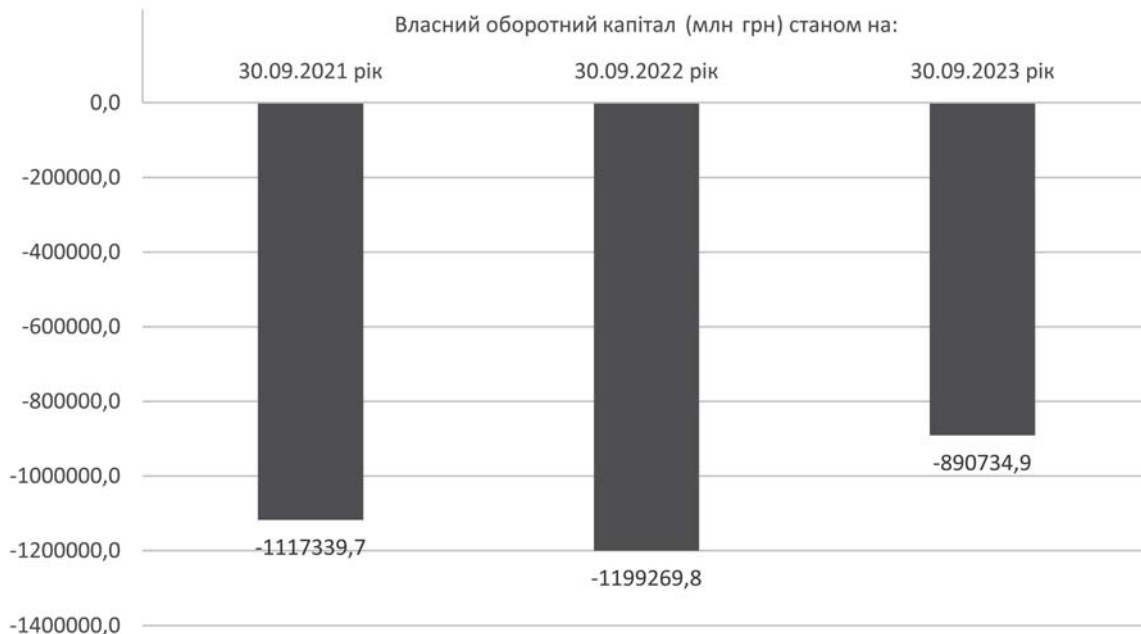
Джерело: побудовано та розраховано авторами на підставі [8].

Динаміку ключових показників, які використовуються для визначення ВОК наведено у таблиці 1. Дослідження проведено з диференціацією підприємств за їх розміром за 2021—2022 роки.

Досліджуючи показники темпів росту необоротних активів та власного капіталу суб'єктів господарювання України, розраховані у таблиці 1, доходимо висновку, що паралельні темпи зниження сум необоротних активів та власного капіталу спостеріга-

ються у підприємств, які належать до "великих". У інших категорій спостерігається тенденція до збільшення необоротних активів та зниження сум власного капіталу.

Не менш інформативним є дослідження динаміки власного оборотного капіталу у розрізі видів економічної діяльності. Подальше дослідження проведено за даними статистичних спостережень саме щодо великих та середніх підприємств України.

Рис. 2. Динаміка показників власного оборотного капіталу великих та середніх підприємств України

Джерело: побудовано авторами на підставі даних, розрахованих у таблиці 2.

На підставі (1) розрахуємо показники власного оборотного капіталу (далі — ВОК) суб'єктів господарювання України за видами економічної діяльності, які наведені у таблиці 2.

Досліджуючи показники власного оборотного капіталу як основи формування фінансової стійкості, дійдемо висновку, що позитивне значення ВОК спостерігається лише у професійній, науковій та технічній діяльності; страховій діяльності та діяльності з надання інших видів послуг.

Разом з тим спостерігається позитивна динаміка формування ВОК, як по Україні в цілому (рисунок 2), так і в розрізі окремих видів економічної діяльності (Табл. 2).

Загальна динаміка досліджених показників вказує на відсутність чіткої тенденції впливу власного оборотного капіталу на формування фінансової стійкості суб'єктів господарювання України, що обумовлюється факторами ризику, спричиненими військовим станом у країні.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

З вище зазначеного можна зробити висновки, що фінансова стійкість підприємства визначається системою взаємозалежних показників. Зміна одного з показників призводить до зміни інших. Тому складним, але основним завданням управління фінансовою стійкістю будь-якого підприємства є безперервний аналіз взаємозв'язків основних показників у загальній структурі даної системи, динаміки їх змін та наслідків впливу одних показників на інші.

Для підвищення фінансової стійкості підприємств необхідно проводити оцінку їх фінансового стану, яка дозволить виявити існуючі фінансові проблеми, розробити заходи щодо мінімізації загроз фінансової нестабільності та підвищення фінансових результатів. Відповідна фінансова політика має впливати на нормативні значення показників фінансової стійкості.

Звісно, що досягти ідеального результату фінансово-господарської діяльності важко, та й не завжди необхідно, але треба по можливості намагатися утриматись у межах безпечної зони. Тільки за таких умов стане можливою організація нових видів діяльності, які дозволять підприємству як вижити, так і зміцнитися на ринку і навіть завоювати лідерські позиції.

Література:

1. Касич А.О., Костенко М.І. Сучасні методичні підходи до аналізу фінансової стійкості підприємства. *Фінансовий простір*. 2017. № 4 (28). С. 33—39.
2. Голеско І.О. Економічна сутність фінансової стійкості підприємства. *Економіка транспортного комплексу*. 2017. Вип. 30. С. 49—57.
3. Пігуль Н.Г., Клименко А.В., Пігуль Є.І. Аналіз фінансової стійкості підприємств України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 1. С. 186—190.
4. Юрій Е.О., Бербека Л.А. Дослідження фінансової стійкості в системі оцінки фінансового стану. *Молодий вчений*. 2017. Вип. 10. С. 1112—1117.

5. Заюкова М.С. Теорія фінансової стійкості підприємства: монографія. Вінниця: Універсум, 2009. 155 с.

6. American Chamber of commerce Ukraine. Doing business during war in Ukraine. 2022. URL: <https://chamber.ua/ua/news/rezultaty-ostannoho-opytuvannia-palaty-87-kompaniy-chleniv-hotovi-aktivno-doluchatysia-do-vidbudovy-ekonomiky-ukrainy-pislia-viyny>. (дата звернення: 16.01.2023).

7. Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. Державна служба статистики України. (2022). Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/pbp_ek_vsmm_2013_2020_ue.xlsx. (дата звернення: 23.01.2023).

8. Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. (2023). Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/arh_noa_ved_23u.htm (дата звернення: 23.01.2023).

References:

1. Kasych, A.O. and Kostenko, M.I. (2017), "Modern methodological approaches to the analysis of the financial stability of the enterprise", *Finansovyi prostir*, vol. 4(28), pp. 33—39.
2. Holesko, I.O. (2017), "Economic essence of financial stability of an enterprise", *Ekonomika transportnoho kompleksu*, vol. 30, pp. 49—57.
3. Pihul, N.H. Klymenko, A.V. and Pihul Ye.I. (2019), "Analysis of financial stability of enterprises of Ukraine", *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 1, pp. 186—190.
4. Yurii, E.O. and Berbeka, L.A. (2017), "Research of financial firmness in the system of assessing the financial position of enterprise", *Molodyi vchenyi*, vol. 10, pp. 1112—1117.
5. Zaiukova, M.S. (2009), *Teoriia finansovoi stiiosti pidpriemstva: monohrafiia* [The theory of financial stability of the enterprise: a monograph], Universum, Vinnytsia, Ukraine.
6. American Chamber of commerce Ukraine (2022), "Doing business during war in Ukraine", available at: <https://chamber.ua/ua/news/rezultaty-ostannoho-opytuvannia-palaty-87-kompaniy-chleniv-hotovi-aktivno-doluchatysia-do-vidbudovy-ekonomiky-ukrainy-pislia-viyny> (Accessed 16 January 2023).
7. State Statistics Service of Ukraine (2022), "Non-negotiable and current assets, equity and liabilities of enterprises by type of economic activity with a breakdown by large, medium, small and microenterprises", available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/pbp_ek_vsmm_2013_2020_ue.xlsx (Accessed 23 January 2023).
8. State Statistics Service of Ukraine (2023), "Non-negotiable and current assets, equity and liabilities of large and medium enterprises by types of economic activity", available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/arh_noa_ved_23u.htm (Accessed 23 January 2023).

Стаття надійшла до редакції 07.02.2024 р.